

К.В. БАГАЦЬКА

(Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна)

О.С. КОВАЛЕНКО

(Національний університет харчових технологій, м. Київ, Україна)

Управління фінансовою стійкістю підприємства в умовах реформування податкової системи

У статті наведено головні принципи реформування податкової системи держави, викладені основні структурні зміни в системі оподаткування юридичних осіб корпоративного типу, досліджено взаємозв'язок між податковим навантаженням та фінансовою стійкістю на прикладі виробничого підприємства в умовах реформування системи оподаткування. Проаналізовано основні показники податкового навантаження та ключові параметри фінансової стійкості виробничого підприємства протягом останніх років. Розкрито та проаналізовано відомі методи оцінки податкового навантаження на підприємство, а також досліджено вплив змін в оподаткуванні на основний показник фінансової стійкості за допомогою методичного інструментарію математичної статистики. Встановлено кореляційний зв'язок між податковим навантаженням та фінансовою автономією підприємства. На підставі отриманих результатів кореляційного аналізу запропоновано систему управління параметрами фінансової стійкості підприємства в умовах реформування податкової системи.

Ключові слова: фінансова стійкість, податкове навантаження, податкова система, кореляційний аналіз.

Е.В. БАГАЦКАЯ

(Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина)

Е.С. КОВАЛЕНКО

(Национальный университет пищевых технологий, г. Киев, Украина)

Управление финансовой устойчивостью предприятия в условиях реформирования налоговой системы

В статье приведены основные принципы реформирования налоговой системы страны, изложены ключевые структурные изменения в системе налогообложения юридических лиц корпоративного типа, исследована взаимосвязь между налоговой нагрузкой и финансовой устойчивостью на примере производственного предприятия в условиях реформирования системы налогообложения. Проанализированы основные показатели налоговой загрузки и ключевые параметры финансовой устойчивости производственного предприятия в течение последних лет. Раскрыты и проанализированы известные методы оценки налоговой загрузки на предприятие, а также исследовано влияние изменений в налогообложении на основной показатель финансовой устойчивости с помощью методического инструментария математической статистики. Установлена корреляционная связь между налоговой нагрузкой и финансовой автономией предприятия. На основании полученных результатов корреляционного анализа предложена система управления параметрами финансовой устойчивости предприятия в условиях реформирования налоговой системы.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, налоговая нагрузка, налоговая система, корреляционный анализ.

Business Financial Stability Management in Tax System Reform

The article highlights the basic principles of the state tax reform and key structural changes in corporate type legal persons' taxation. The relation between the tax burden and financial stability has been researched giving an example of an industrial enterprise under the tax system restructuring. The tax burden basic indicators and key factors of the industrial enterprise financial stability for the last years have been analyzed. The principle methods of business tax burden assessment has been defined and analyzed, the effect of taxation changes on the main financial stability indicator through mathematical statistics methodological tools has been studied. The correlation between the tax burden and the business financial autonomy has been established. Based on the results of the correlation analysis the business financial stability control system in the tax system reforming process has been proposed.

Keywords: financial stability, tax burden, tax system, correlation analysis.

Актуальність теми дослідження. Сучасні умови господарювання, що характеризуються підвищенням ступеня відкритості економік різних країн, підтверджують необхідність функціонування ефективної податкової системи, яка б характеризувалась високою конкурентоспроможністю та сприяла формуванню позитивного іміджу країни у світовому економічному просторі та забезпечувала значний розвиток всіх суб'єктів господарської діяльності. Для забезпечення економічного зростання, високих темпів суспільного відтворення та соціальної справедливості в суспільстві необхідним кроком є проведення державою ефективної фінансової політики, зокрема шляхом реформування податкової системи.

Структурні зміни в системі оподаткування юридичних осіб в Україні чинять основний вплив на такі параметри фінансової стійкості виробничого підприємства як: прибутковість, структура капіталу і, відповідно, ступінь фінансової незалежності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні аспекти визначення та аналізу фінансової стійкості підприємства досліджувались зарубіжними науковцями, серед яких Е. Альтман, Е.Дж. Долан, Дж. К. Ван Хорн, І. Бланк, В.В. Іванов, Є.І. Уткін та ін. Широкий спектр питань щодо управління фінансовою стійкістю підприємства розкрито в працях вітчизняних науковців, серед яких О.І. Барановський, В.О. Василенко, О.Д. Заруба, А.М. Поддєрьогін, С.В. Мішина, Г.В. Савицька та ін. Проте на сьогодні і досі залишаються актуальними питання своєчасного виявлення позитивних і негативних чинників, які впливають на фінансово-господарську діяльність підприємства, а також формування ефективних систем фінансового планування. Багато науковців прагнуть надати оптимальне визначення податкового навантаження та винайти нові методики розрахунку цього показника, які б належною мірою враховували базу

оподаткування та розміри податкових виплат. Увагу до цієї проблеми можна побачити в роботах В. Вишневського, Г. Гендлера, О. Годованця, Л. Кизиловой, А. Скрипника, А. Сміга, А. Соколовської, М. Стецишина, В. Петті, Н. Фролової та ін. Але велика кількість параметрів, що корелюють між собою, прагнення підприємств увійти до тіньового сектору та, як результат, зменшення зацікавленості у визначенні впливу податків на витрати суб'єктів господарювання, стають на заваді розрахунку розміру податкового тягаря.

Метою статті є дослідження впливу реформування податкової системи держави на фінансову стійкість підприємств та розробка методів управління фінансовою стійкістю в умовах адаптації до податкових реформ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальним напрямом сталого функціонування суб'єктів господарювання є розробка дієвого механізму управління фінансовою стійкістю підприємства. Механізм управління фінансовою стійкістю підприємства має враховувати структурні зміни в податковій політиці держави, які відбуваються протягом останніх років.

Реформування податкової системи України здійснюється шляхом:

- вирівнювання умов прямого оподаткування доходів (прибутку) юридичних осіб та доходів, які перевищують 10 мінімальних заробітних плат, на які нараховується податок з доходів фізичних осіб, з метою поступового наближення ставки податку на прибуток підприємств до ставки податку з доходів фізичних осіб;

- усунення подвійного оподаткування доходів;
- створення рівних умов господарювання для суб'єктів різних форм власності, організаційно-правових форм і видів економічної діяльності;
- забезпечення адміністративної простоти, економічності і стабільності системи оподаткування;

- гармонійного поєднання інтересів держави та платників податків.

Створення моделі податкової системи, що відповідає наведеним умовам, дасть змогу забезпечити збалансованість бюджету в умовах проведення податкової реформи із зниженням податкового навантаження без втрат бюджетних надходжень [3, с. 84]. Завдяки прийняттю 2 грудня 2010 р. Податкового кодексу та набуття ним чинності з 1 січня 2011 р. почалося реформування податкової системи України, в ході якого були внесені зміни у

системі оподаткування, а саме зміни в переліку податків, ставках, порядку стягнення та адмініструванні.

Нами було проведено дослідження впливу податкових змін на фінансову стійкість підприємства корпоративного типу. Згідно Податкового кодексу, в системі оподаткування відбулися суттєві зміни, деякі з них, що спричинили найбільший вплив на діяльність підприємства, на прикладі якого проведено дослідження, відображені в табл. 1.

Таблиця 1

Основні новації Податкового Кодексу щодо досліджуваного підприємства [8]

№ п/п	Назва податку	Новації
1.	<i>Акцизний податок</i>	- індексація ставок; - підвищення ставок акцизного податку на нафтопродукти та запроваджується оподаткування скрапленого газу;
2.	<i>Податок на прибуток</i>	- поетапне зниження ставки податку на прибуток суб'єктів господарювання: - 1 січня 2012 р. – 21 % ; - 1 січня 2013 р. – 19 % ; - 1 січня 2014 р. – 16 %.
3.	<i>Податок на додану вартість</i>	- зміна ставки податку на додану вартість: з 11 січня 2011р. – 20 %; з 1 січня 2014 р. – 17 %; - з метою підвищення підприємницької активності та зниження виробничих затрат запроваджено сплату податку одночасно зі сплатою акцизного податку при закупівлі акцизної марки
4.	<i>Плата за користування надрами</i>	- об'єднано в один податковий платіж - платіж за користування надрами для видобування корисних копалин та збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок держбюджету
5	<i>Екологічний податок</i>	- збільшено ставки екологічного податку удвічі, запроваджено оподаткування податком викидів двоокису вуглецю; спрощено порядок розрахунку податку шляхом уніфікації системи коригуючих коефіцієнтів та врахування їх у базових ставках

Згідно даних, зображених у табл. 1, робимо висновок, що ставки основних загальнодержавних податків (крім екологічного) поступово зменшуються, що має в цілому свідчити про зниження податкового тиску. Отже, Податковий кодекс повинен сприяти побудові соціально-орієнтованої, конкурентоспроможної ринкової економіки, стимулюванню інвестиційно-інноваційних процесів та інтеграції України у європейське співтовариство. На основі реформування податкової системи передбачаються такі позитивні зміни: стабільність та досконалість податкового законодавства; реальне зниження податкового навантаження і збалансування податкового тиску на різні категорії платників податків; забезпечення прав

платників податків; узгодженість податкового законодавства з нормами законодавства інших галузей права. Оптимальний рівень податкового навантаження є важливим чинником для забезпечення відповідної динаміки ділової активності, розвитку виробництва та економіки в цілому.

Дослідження впливу змін в системі оподаткування на фінансову стійкість підприємства було проведено на прикладі ПАТ "Оболонь", яке нині посідає лідируючі позиції в галузі виробництва пивобезалкогольної продукції. Основними показниками, що характеризують фінансову стійкість підприємства є показники структури капіталу, динаміка яких відображена в табл. 2.

Таблиця 2

Аналіз структури капіталу ПАТ "Оболонь"

№ з/п	Показники	Роки			Абсолютне відхилення (+/-)		
		2009	2010	2011	2010-2009	2011-2010	2011-2009
1.	Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії) $K_{\text{фн}}$	0,163	0,259	0,270	0,096	0,011	0,107
2.	Коефіцієнт фінансової залежності	0,837	0,740	0,729	-0,097	-0,011	-0,108
3.	Коефіцієнт фінансового ризику ($K_{\text{фр}}$)	5,120	2,853	2,702	-2,267	-0,151	-2,418
4.	Коефіцієнт фінансової стійкості ($K_{\text{фст}}$)	0,195	0,350	0,370	0,155	0,02	0,175
5.	Коефіцієнт маневреності власного оборотного капіталу ($K_{\text{ман}}$)	-2,886	-1,594	-1,275	1,292	0,319	1,611

За даними табл. 2 можна зробити висновок, що протягом досліджуваного періоду незважаючи на позитивну динаміку показників, підприємство мало високу залежність від позикових коштів, оскільки розраховані коефіцієнти є значно нижчими за рекомендовані нормативи. В обороті відсутні власні кошти, тобто основна діяльність повністю фінансується за рахунок позикових ресурсів, а саме, товарних кредитів. Ця політика фінансування в літературі носить назву агресивної політики [2, с. 116] і є характерною для великих підприємств корпоративного типу, що є лідерами на ринку і можуть диктувати зручні для них умови розрахунків своїм постачальникам.

Що стосується динаміки податкових платежів підприємства, то протягом останніх років спостерігається зростання практично всіх податків і зборів, що пов'язане зі зростанням обсягів виробництва і реалізації продукції підприємства (виручка від реалізації продукції в 2010 р. склала 4,56 млрд. грн., що на 4,38 % більше значення 2009 року; у 2011 р. виручка зросла на 6,63 % і досягла значення 4,86 млрд. грн.; приріст чистого прибутку – 82,41 % в 2010 р., 32,43 % - в 2011р.). В 2010 році загальна сума нарахованих податків і зборів становила 1,48 млрд. грн., що на 22,9 % більше, ніж у 2009 році. У 2011 році сума нарахованих податків і зборів зросла на 5,3 % і становила 1,56 млрд. грн. Посткризовий період 2010 року характеризувався дуже високим приростом всіх показників, в 2011 році приріст податкових платежів уповільнився поряд з прискоренням приросту виручки. Тому можна

зробити припущення про позитивний вплив податкових змін на діяльність підприємства.

Наступним кроком дослідження є оцінка податкового навантаження підприємства. Вивчення методик оцінки податкового навантаження, досліджене в роботах [4; 6; 10], дало змогу обрати коефіцієнти, які, на наш погляд, найбільш змістовно відображають податкове навантаження підприємства. Перші чотири коефіцієнти розраховуються шляхом ділення загальної суми податків або окремих податків (див. табл. 3) на певні показники фінансової звітності.

Показник податкової віддачі з податку на прибуток, який для податкових органів є інтегральним показником діяльності платників податку на прибуток, розраховується шляхом ділення нарахованого податку на прибуток на суму доходів, що підлягають оподаткуванню Рівень податкової віддачі за податком на прибуток має становити не менше 1 відсотка, або бути вищим за середньогалузевий показник по Україні [10]. Тобто цей показник не стільки характеризує податковий тиск на підприємство, скільки дає змогу судити про приховування прибутків і про адекватність відображення прибутку у фінансовій звітності. При незмінних ставках податку на прибуток цей показник опосередковано може характеризувати і ефективність діяльності підприємства на ринку (оскільки логіка його побудови подібна до показника рентабельності продажу, тому зростання податкової віддачі за податком на прибуток в динаміці може розцінюватися як позитивна тенденція).

Розрахунок і динаміка показників податкового навантаження відображені в табл. 3.

Таблиця 3

Основні показники податкового навантаження ПАТ "Оболонь"

№ п/п	Показники	Роки			Абсолютне відхилення (+/-)	
		2009	2010	2011	2010 до 2009	2011 до 2010
1.	Розрахунок по відношенню до доданої вартості (додана вартість = чистий дохід – амортизація - матеріальні витрати),%	99,2	115,9	130,4	16,7	14,5
2.	Розрахунок по відношенню до чистого прибутку (за прямими податками),%	-33,3	83,7	52,1	117	-31,6
3.	Розрахунок по відношенню до виручки, %	27,7	32,5	32,1	4,8	-0,4
4.	Індекс податкового навантаження (середнє арифметичне між трьома попередніми показниками)	31,2	77,4	71,5	46,2	-5,9
5.	Показник податкової віддачі	0,83	1,64	1,27	0,81	-0,37

З табл. 3 можна зробити висновок, що у 2010 році, який став роком подолання кризової ситуації, спостерігається зростання податкового навантаження, що пов'язане перш за все з подоланням збитковості і значним зростанням прибутку. У 2011 році за більшістю показників спостерігається зменшення податкового навантаження, що відбувається на фоні подальшого зростання економічних показників діяльності підприємства. Тобто можна констатувати, що це зменшення викликано змінами в системі оподаткування юридичних осіб. Отже, ми

бачимо, що у 2011 році разом з набуттям чинності Податкового кодексу України, податкове навантаження на підприємство починає зменшуватися. Вважаємо, що зменшення податкового навантаження на підприємство безпосередньо пов'язане з реформуванням податкової системи. Тобто можна зробити висновок, що зміни в системі оподаткування позитивно вплинули на розвиток підприємства.

Визначення ефективності управління фінансовою стійкістю підприємства є найбільш ваговою проблемою в ринковій економіці. Недостатня

фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і відсутності у нього коштів для розвитку виробництва і взагалі діяльності господарюючого суб'єкта. Надлишкова фінансова стійкість також негативно впливає на виробничо-господарську діяльність, оскільки виступає гальмом його розвитку [5].

Зрозуміло, що зміна податкового навантаження підприємства чинить суттєвий вплив на всі ключові показники його діяльності, а також на основні параметри його фінансової стійкості. Але детермінованими методами аналізу неможливо точно встановити, по-перше, наскільки суттєвим є вплив податкових змін на фінансову стійкість підприємства; по-друге, встановити характер цього впливу: позитивний чи негативний. Це пояснюється відсутністю прямого зв'язку між формулами розрахунку показників податкового навантаження і показників фінансової стійкості.

Тому ми вважаємо, що вплив між дослідженими показниками є стохастичним. Для його дослідження існує кореляційний аналіз, що здійснюється завдяки коефіцієнту кореляції, який має числові значення від «-1» до «+1». Чим ближче абсолютне значення коефіцієнта до одиниці, тим зв'язок між ознаками тісніший, і навпаки. Знак при коефіцієнті кореляції

вказує на напрям зв'язку: «+» - прямий (із зростанням значення факторної ознаки зростає значення результативної); «-» - зворотній (із зростанням факторної ознаки значення результативної зменшується) [7, с. 235].

Для дослідження ступеня впливу змін в оподаткуванні на фінансову стійкість підприємства нами було обрано наступні показники:

- коефіцієнт автономії;
- показник податкової віддачі.

Коефіцієнт автономії (відношення власного капіталу до валюти балансу) показує, яку частку власний капітал посідає у загальній вартості майна, тобто відображає ступінь фінансової незалежності підприємства від стороннього капіталу. Показник податкової віддачі нами обрано тому, що складові цього показника мають відношення до структури капіталу (через чистий прибуток, що залишається нерозподіленим), а також до загальної динаміки розвитку підприємства (виручка від реалізації). Щільність зв'язку між обраними показниками було встановлено за допомогою коефіцієнта кореляції [7, с. 234].

Основні дані розрахунку кореляційного зв'язку між коефіцієнтом автономії і податковим навантаженням відображені в табл. 4.

Таблиця 4

Кореляційно-регресійний аналіз зв'язку між коефіцієнтом автономії і податковою віддачею

Рік	Коефіцієнт автономії	Податкове навантаження по відношенню до виручки	YX	X ²	Y ²
2006	0,559	0,0365	0,020378	0,001329	0,312481
2007	0,433	0,0216	0,009369	0,000468	0,187489
2008	0,194	0,0028	0,000549	8,02E-06	0,037636
2009	0,163	0,0083	0,001351	6,87E-05	0,026569
2010	0,259	0,0164	0,004255	0,00027	0,067081
2011	0,27	0,0127	0,003429	0,000161	0,0729
Сума	1,878	0,0983	0,039332	0,002305	0,704156
Середнє значення	0,313	0,0164	0,006555	0,000384	0,117359
Средньоквадратичне відхилення	0,116342	0,0007			
Коефіцієнт кореляції			0,951		

Значення коефіцієнта кореляції дорівнює 0,951. Це означає, що зв'язок є достатньо щільним і прямим. Тобто при збільшенні податкової віддачі на підприємстві, а саме – при зростанні питомої ваги податку на прибуток у сумі виручки від реалізації продукції, відбувається збільшення коефіцієнта автономії, тобто зростання фінансової стійкості підприємства.

Прямий зв'язок між обраними показниками означає, що зі збільшенням податкової віддачі, що викликано зростанням прибутку швидшими темпами, ніж зростання доходу, фінансова автономія підприємства також збільшується за рахунок чистого прибутку, який залишається нерозподіленим. Тобто можна зробити висновок, що зростання податкової віддачі з податку на прибуток позитивно впливає на фінансову автономію підприємства. Крім того,

позитивна динаміка показника податкової віддачі спонукає підприємство менше користуватися позиковим капіталом, оскільки обмежує можливості сплачувати відсоткові платежі внаслідок зростання податкових платежів.

Зменшення податкової віддачі, з одного боку свідчить про скорочення податкових платежів, що є позитивним явищем для підприємства, а з іншого боку, по-перше, у нашому прикладі свідчить про уповільнення приросту власного капіталу, що негативно позначається на фінансовій стійкості, по-друге, є сигналом для державних контролюючих органів про можливе приховування прибутків.

При зменшенні податкової віддачі лише за рахунок зниження ставки оподаткування податку на прибуток, завдяки вивільненню додаткових коштів, які мали йти на сплату податків, підприємство має

Фінанси та оподаткування

змогу або інвестувати ці кошти у власну діяльність, або збільшувати дивідендні платежі. Перше рішення позитивно вплине на фінансову стійкість, друге – в поточній перспективі матиме негативний вплив внаслідок зменшення нерозподіленого прибутку, а в довгостроковій – позитивний, оскільки зростання дивідендних виплат позитивно впливає на курс акцій і може заохотити нових інвесторів, що врешті призведе до зростання власного капіталу. Крім того, вивільнені від оподаткування кошти можуть бути використані в якості процентних платежів за користування кредитами, що також позитивно вплине

на фінансову стійкість в тривалій перспективі, оскільки покращить якість обслуговування боргу.

Аналіз основних показників діяльності підприємства і встановлення зв'язку між окремими параметрами фінансової стійкості і податкової віддачі дали змогу розробити модель управління фінансовою стійкістю, що зображена на рис. 1.

Управління фінансовою стійкістю підприємства пропонуємо здійснювати за наступними напрямками. По-перше, проведення аналізу та контролю за структурою капіталу.

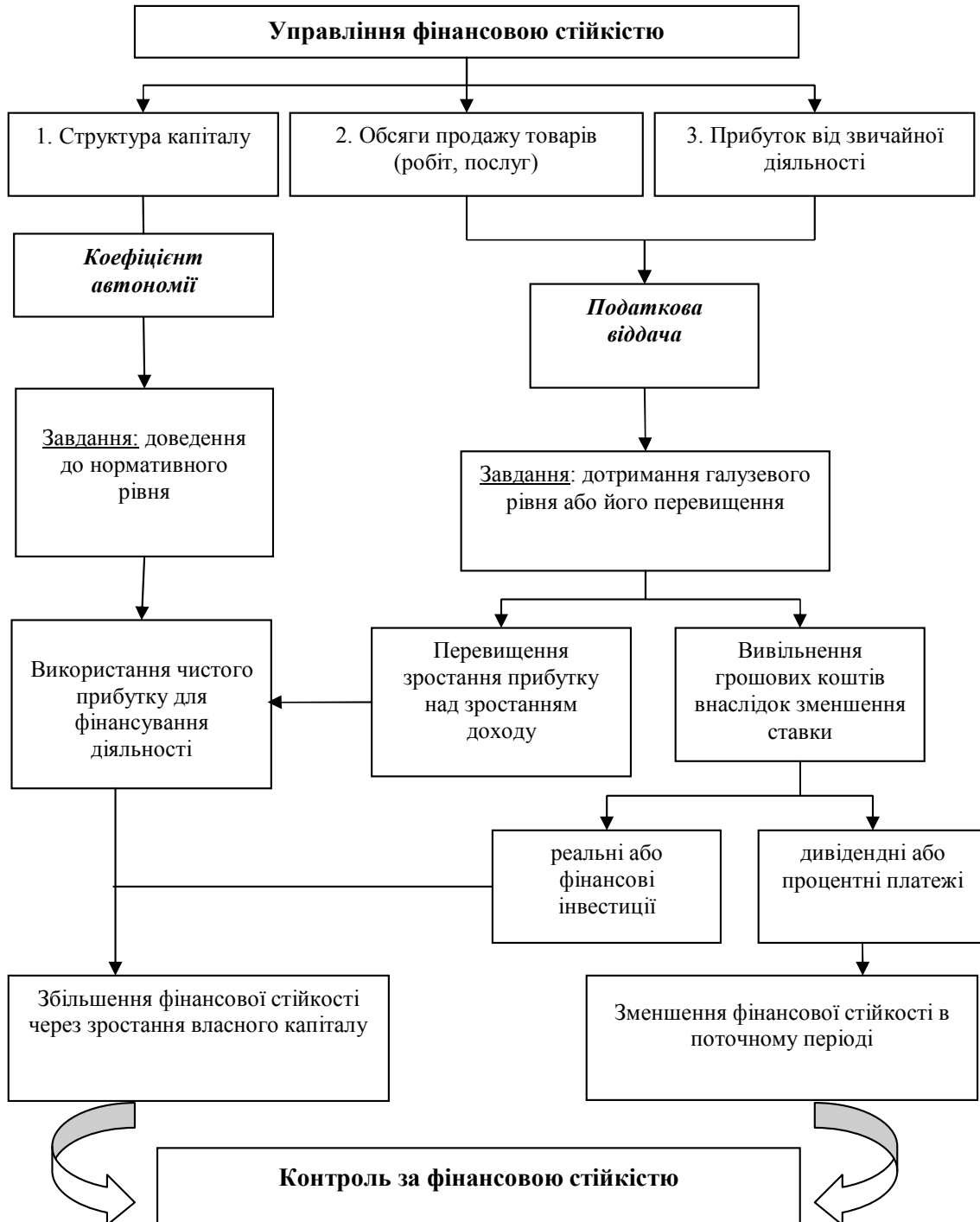

Рис. 1. Модель управління фінансовою стійкістю підприємства

Інструментом цього контролю є коефіцієнт автономії. За цим напрямком на підприємстві основним завданням є приведення даного показника до нормативного рівня або до оптимально допустимого, прийняттого рівня, використовуючи відомі методи оптимізації структури капіталу (за критеріями максимізації фінансової рентабельності, мінімізації середньозваженої вартості капіталу, фінансових ризиків [2, с. 235]).

По-друге, необхідно управляти обсягом реалізації продукції підприємства і рівнем прибутковості продажу (відповідно і рівнем податкової віддачі з податку на прибуток). Крім того, необхідно враховувати основні зміни у податковій системі держави, через зміни в переліку податків та їх ставках і планувати найбільш доцільне використання вивільнених від оподаткування коштів.

Висновки. В процесі реформування податкової системи в Україні шляхом розроблення нового Податкового Кодексу у 2010 р. відбулися основні зміни, а саме зменшення ставок основних податків, що дозволяє зменшувати податковий тиск. Внаслідок цих змін на підприємстві з'являються вивільнені грошові кошти, які воно може використати у таких напрямках:

1) як плата за кредитні ресурси (процентні платежі), що буде зменшувати фінансову стійкість підприємства, але водночас – створює «ефект податкового щита», завдяки якому зменшується оподатковуваний прибуток;

2) як виплата винагороди акціонерам, що буде зменшувати фінансову стійкість в поточному періоді, але може позитивно вплинути на неї в довгостроковому завдяки зростанню курсу акцій і, відповідно, власного капіталу;

3) через отримання чистого прибутку, який буде спрямовуватися на здійснення основної виробничої або інвестиційної діяльності підприємства, що буде підвищувати фінансову стійкість підприємства завдяки підвищенню його прибутковості.

Як результат, підприємство повинно здійснювати моніторинг і контроль за фінансовою стійкістю за основними критеріями, завдяки чому може бути досягнутий оптимальний або допустимий рівень фінансової стійкості за умов ефективного використання вивільнених від оподаткування грошових коштів.

Напрямок подальших досліджень цієї теми є оцінка взаємозв'язку між досліджуваними критеріями

на прикладі інших підприємств харчової промисловості України з метою встановлення загальних тенденцій по галузі.

4 Список використаних джерел

1. Фінансовий аналіз: [Навч. посіб.] / М.Д. Білик, О.В. Павловська., Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька. - К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
2. Бланк И.А. финансовый менеджмент: [Учебный курс] / И.А. Бланк. – К.: Ника-центр Эльга, 2004. – 528 с.
3. Іванов Ю.Б. Сучасне оподаткування: мотиваційний аспект: [монографія] / Ю.Б. Іванов, О.Л. Єськов. - Х.: ВД "ІНЖЕК", 2007. – 328 с.
4. Меліхова Т.О. Удосконалення методів аналізу податкового навантаження господарської діяльності підприємств / Т.О. Меліхова // Наукові праці КНТУ. – 2010. – № 7. – С. 16–24.
5. Мисак Н.В. Стратегічні аспекти досягнення фінансової стійкості підприємства / Н.В. Мисак, О.І. Яценко // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – 2005. - Вип. 15.5. – С. 384-389.
6. Новіков М.А. Порівняльний аналіз методик визначення податкового навантаження та шляхи їх удосконалення / М.А. Новіков // Сталій розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал. – 2011. - № 7. – С. 284-288.
7. Опря А.Т. Статистика: [Навч. посіб.] / А.Т. Опря. – К.: ЦУЛ, 2012. – 472 с.
8. Партин Г.О. Особливості впливу основних чинників на фінансову стійкість підприємства в умовах фінансово-економічної кризи / Г.О. Партин, О.В. Дідух // Науковий вісник національного лісотехнічного університету України: Збірник науково-технічних праць. – Вип. 20.8. - Львів: РВВ ЛТУ України. – 2010. – С. 275-279.
9. Податковий Кодекс України: чинне законодавство із змінами і допов. станом на 23 січня 2012 р.: (Відповідає офіц. текстів). – К.: Алерта; ЦУЛ, 2012. – 472 с.
10. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання плану-графіка проведення документальних планових перевірок суб'єктів господарювання: Наказ ДПАУ від 01.04.2011 р. № 190 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://minfin.com.ua/taxes/-/pervirki/nakDPA_190.rtf.